

УДК 37.034

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА ВЧИТЕЛЯ

Віра Ковальчук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна, 76018*

Розкрито зміст поняття педагогічної техніки як важливої складової професійної діяльності вчителя, визначено педагогічні умови, що забезпечують формування культури спілкування майбутніх учителів.

Теоретично проаналізовано проблеми педагогічної техніки, виявлено специфіку спілкування педагога, структуру компонентів, що визначають його. З'ясовано, що внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття; зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі; міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці.

Ключові слова: педагогічна техніка, професійні вміння, педагогічне спілкування, загальна культура, педагогічне мислення, педагогічна етика.

Професія вчителя потребує всебічних знань, безмежної душевної щедрості, мудрої любові до дітей. Тільки кожний день з радістю віддаючи себе дітям, можна залучити їх до науки, заохотити до праці, передати їм глибоку віру в торжество загальнолюдських цінностей, закласти непорушні засади моральності. Саме вчитель повинен втілити в життя основні принципи освіти суверенної української держави:

Педагогічна техніка як сукупність професійних умінь сприяє гармонійній єдності внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження. Майстерність педагога виявляє в синтезі духовної культури і педагогічно доцільної зовнішньої виразності. Вона є вищим виявом професіоналізму вчителя й охоплює такі компоненти: наукову ерудицію, загальну культуру, педагогічне мислення, педагогічну етику, культуру мовлення, культуру спілкування, духовне багатство, культуру професійного здоров'я, наукову організацію праці, прагнення до самовдосконалення. Педагогічну техніку слід формувати цілеспрямовано і постійно розвивати, оскільки саме вона забезпечує вдосконалення навчально-виховного процесу і самовдосконалення кожного педагога. Чим вищою є професійна культура педагога, тим різноманітнішою та ефективнішою є його взаємодія з учнями. Вона дає змогу вчителю піднятися до вершин майстерності.

Багато молодих вчителів роблять типові помилки у спілкуванні з учнями, батьками. Вони хвилюються через своє мовлення, переживають навіть почуття страху, бояться доброзичливого тону, надмірно жестикулюють. Ці помилки заважають педагогові ефективно взаємодіяти з учнями. Вони свідчать про необхідність удосконалювати педагогічну техніку.

Наша мета – розкрити зміст поняття педагогічної техніки як важливої складової професійної діяльності вчителя, визначити педагогічні умови, що забезпечують формування культури спілкування майбутніх учителів.

Завдання статті – теоретично проаналізувати проблеми педагогічної техніки, виявити специфіку спілкування педагога, структуру компонентів, що визначають його.

Аналіз наукових праць українських і зарубіжних учених засвідчує багатогранність підходів щодо визначення поняття “педагогічна техніка”, окреслення її особливостей, функцій і завдань.

Педагогічна техніка посідає важливе місце у структурі професійної діяльності вчителя, у становленні його педагогічної культури, майстерності. Вміння вчителя якнайкраще виразити свої почуття і думки з метою виховного впливу на учнів значно залежить від оволодіння ним педагогічною технікою. Уміння говорити правильно і виразно, жестом, мімікою, поглядом виразити свої почуття і ставлення, керувати своїм психічним станом значною мірою визначає успіх педагогічного спілкування. Ці вміння об’єднуються в поняття “педагогічна техніка вчителя”. Відсутність чи наявність цих умінь проявляється в поведінці вчителя під час безпосередньої взаємодії з дітьми. Саме про такі якості педагога писав А. С. Макаренко: “Вихователь повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим... поводити себе так, щоб кожен його рух виховував” [3, с. 6].

Антон Семенович Макаренко неодноразово наголошував на необхідності для вчителя володіти прийомами організації власної поведінки і впливу на учня. Він стверджував, що для нього “стали вирішальними такі “дрібниці”: як стояти, як сидіти, як підвестися зі стільця, з-за стола, як підвищити голос, усміхнутися, як подивитись” [4, с. 215].

Учений увів для позначення цього поняття “педагогічна техніка”, яке має нагадувати педагогові про необхідність дбати не лише про сутність нашої діяльності, а й про форму вияву своїх намірів, свого духовного потенціалу. Адже “вихованець сприймає вашу душу та ваші думки не тому, що знає, що у вас на душі робиться, а тому, що бачить вас, слухає вас” [3, с. 63].

Сучасні вчені В. Наумчик, Є. Савченко [2] Г. Васянович, А. Писаренко, І. Писаренко, Л. Шевченко, І. Зязун, І. Кривонос пов’язують поняття “педагогічна техніка” з особливостями педагогічної діяльності, проблемами моральної свідомості суб’єктів навчання та їхніх взаємин.

Педагог С. Т. Шацький стверджував, що замість того, щоб закликати вчителя до творчості, потрібно його вчити вмінню володіти педагогічною технікою. Таке володіння значно пришвидшує підготовку вчителя та спрямовує його на успішну й ефективну взаємодію з учнями.

Педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це володіння комплексом прийомів, який допомагає вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти успіхів у роботі.

Поняття “педагогічна техніка” пов’язана з умінням вплинути на особистість: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, умінням керувати своєю поведінкою, техніка володіння своїм організмом, керування емоціями, настроєм для зняття психічного напруження, опанування умінням соціальної перцепції, технікою мовлення.

Педагогічна техніка спрямована на організацію внутрішнього самопочуття педагога та вміння це почуття виявити зовні. Тому умовно можна поділити педагогічну техніку на зовнішню і внутрішню.

Внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне налаштування вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття. Зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі; міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці.

Досягти оптимального внутрішнього стану в педагогічній діяльності важко, бо сама вона емоційно напружена, це щоденна витрата величезних душевних сил. Настрій педагога поначається і на учнях, і на колегах, і на батьках дітей. Кожне слово педагога не лише несе інформацію, а й створює певну атмосферу у навчанні, впливає на стосунки у класі. Учитель повинен уміти зберігати працездатність, без емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність. Педагог А. С. Макаренко вважав, що в дитячому колективі повинна бути “постійна бадьорість, ніяких похмурих облич, ніяких кислих виразів, постійна готовність діяти, райдужний настрій, саме мажорний, веселий, бадьорий настрій” [4, с. 195].

Підтримання емоційного стану вчителя сприяє й увага до зовнішнього вигляду. На думку А. С. Макаренка, естетика одягу є елементом педагогічного артистизму, гри, яка забезпечує внутрішню підтягнутість і духовну мобілізацію.

Вплив на емоційну сферу складний, і не завжди вчитель спроможний досягти рівноваги, прагнучи викликати позитивні реакції. Для регуляції самопочуття важливо звернутися до вольової сфери. Вчителю потрібні систематична робота, тренування психофізичного апарату, корисне навіювання інтересу, терпіння щодо дітей.

Засадами внутрішньої техніки педагога, важливим знаряддям у педагогічній діяльності є увага і уява. Завдяки здатності переключати увагу, зосереджувати її на емоційно привабливих об'єктах, на певних фізичних діях ми регулюємо наш психічний стан. Відсутність розвинутої уваги та уяви нерідко є причиною невміння керувати собою, своїм станом. Прийомів удосконалення цих психічних процесів можна навчитися. Щоб отримати задоволення від праці, потрібно мати установку на самовдосконалення і віру у можливість реалізації свого задуму.

Внутрішня педагогічна техніка – це управління емоційним станом, концентрація розумових і фізичних здібностей педагога на досягненні дидактичної і виховної мети, зняття зайвої напруженості, розподіл спостереження за готовністю учнів до роботи, їхньою реакцією на викладення навчального матеріалу, активністю, зацікавленістю, створення творчої ділової атмосфери під час навчання. Досягнення виразності внутрішньої педагогічної техніки – лише одна зі сходинок до педагогічної майстерності. Опанування її прийомами повинне відбуватися в контексті підвищення загальної педагогічної культури.

Щодо зовнішньої техніки, то це гармонійна єдність внутрішнього змісту діяльності і зовнішнього його впливу. Педагог повинен навчитися адекватно й емоційно виразно відобразити свій внутрішній стан, свої думки, почуття. Вчителю потрібно уважно вивчати можливості свого обличчя, навчитися користуватися виразним поглядом. Він має звертатися до дітей, створювати візуальний контакт. Вчителю бажано домагатися того, щоб використання зовнішньої техніки відбувалося органічно з внутрішнім переживанням, як логічне продовження педагогічного завдання, думки і почуття вчителя.

Учитель повинен стежити за своїм зовнішнім виглядом. Прямая хода, зібраність свідчать про впевненість педагога у своїх силах. В одязі і прикрасах, косметичі – в усьому учитель має дотримуватися почуття міри. Жест педагога повинен бути органічним і стриманим, невимушеним і доцільним. У рухах, жестах; погляді діти повинні відчувати доброзичливе ставлення, впевненість у собі.

Учитель має виробити манеру правильно стояти перед учнями на уроці. Усі рухи і пози повинні характеризуватися витонченістю і простотою.

Часто вираз обличчя і погляд впливають на учнів сильніше, ніж слова. Жести і міміка, підвищуючи емоційну значущість інформації, сприяють кращому її засвоєнню. Потрібно показувати на обличчі і в жестах те, що стосується справи, сприяє виконанню навчально-виховних завдань.

Вираз обличчя вчителя має відповідати характерові мовлення, взаємин. Обличчя, як і весь зовнішній вигляд, має виражати впевненість, схвалення, осуд, невдоволення, радість, байдужість, зацікавленість, захоплення,

обурення в багатьох варіантах. Широкий діапазон почуттів виражає посмішка, яка свідчить про духовне здоров'я і моральну силу особистості.

Артистизм учителя полягає не в ефектному піднесенні “себе”, виконанні своєї “ролі” учителя, а в справжній щирості спілкування з дітьми. Артистизм учителя – це глибинна людяність у всіх її проявах. Не “роль” завчена і зіграна, а постійний стан розуміння необхідності виконання визначеної мети.

Учителю треба уважно вивчити можливості свого обличчя, виробити вміння користуватися виразним поглядом, уникати надмірної динамічності м'язів обличчя і очей, а також і неживої статичності. Треба прагнути тримати в полі зору всіх учнів.

Можна дійти висновку, що не достатньо володіти тільки теорією педагогіки, потрібна ще й техніка. Педагогічна техніка вчителя найяскравіше відображає його схильність до педагогічної діяльності та набуття основ педагогічної майстерності.

Професійна компетентність охоплює психолого-педагогічну, методичну й теоретичну підготовку, а педагогічна техніка ґрунтується на гуманістичній спрямованості, розвиває педагогічні здібності.

Засобами педагогічної техніки вчитель повинен виявити перед учнями силу своєї установки – допомогти, підтримати. Головна особливість взаємодії вчителя і учнів – “рефлексивний характер, тобто постійне відображення почуттів і думок учнів і цілеспрямоване їх формування, збагачення, розвиток”.

У практиці молодого вчителя настає час, коли для нього найважливішими є такі “дрібниці”: як висловити свою думку, щоб учні зрозуміли; як подивитися на уроці, щоб погляд вплинув на школяра; як стояти; як жестикулювати. Від педагогічних прийомів залежать взаєморозуміння в класі й авторитет педагога.

Навчити професії вчителя неможливо, але навчитися їй можна. Стане вчитель майстром чи ні, залежить не лише від системи навчання, а насамперед від зусиль тих, хто вчиться. Потрібно усвідомити орієнтири самовдосконалення та шляхи його здійснення.

-
1. Абрамян Б. Ц. Засобами театральної педагогіки / Б. Ц. Абрамян // Рідна шк. –1993. – № 4–5. – С. 32.
  2. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навч.-метод. посіб. [для викл. і студ. вищ. навч. закл.] / Г. П. Васянович; Ін-т педагогіки і психології проф.

- освіти АПН України, Львів. наук.-практ. центр, Львів. держ. фін. акад. – Л. : Норма, 2005. – 344 с.
3. *Макаренко А. С.* Методика організації виховного процесу / А. С. Макаренко // Твори: В 7 т. – К., 1954. – Т. 5. – С. 76.
4. *Макаренко А. С.* Деякі висновки з мого педагогічного досвіду / А. С. Макаренко. – Твори: В 7 т. – К., 1954. – Т. 5. – С. 225.
5. *Наумчик В. И.* Этика педагога: Учеб.-метод. пособие [для рук. учреждений образования, педагогов, студентов пед. учеб. заведений] / В. И. Наумчик, Е. А. Савченко. – Минск, 1999. – 214с. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://ecat.mpgu.info/Опак/index.php?url=/notices/index/IdNotice:23919/Source:default>.
6. *Сухомлинський В. О.* Сто порад учителю // Вибр. твори: В 5 т. – К., 1976. – Т. 2. – С. 426.

*Стаття: надійшла до редколегії 10.06.2016
доопрацьована 12.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

THE PEDAGOGICAL TECHNIQUE OF THE TEACHER

Vira Kovalchuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Shevcheka Str., 57, Ivano Frankivsk, Ukraine, UA – 76018*

The content of the concepts of pedagogical are exposed in the article as a important part of the teacher professional activity, the pedagogical conditions that ensured the forming of intercommunication culture in the future teachers are defined.

The problems of pedagogical technique are theoretical analyzed, the peculiarity of intercommunication, the structure of components that its determined is discovered.

The internal technique is the creation of the internal experience of personality, physiological mood of the teacher on the future activity through the influence on the mind, will and sense.

The external technique is the incarnation of the internal experience of the teacher personality in its bodies nature, expression, voice, speech, motion, plastic.

A pedagogical technique as totality of professional abilities assists harmonious unity of internal content of teacher activity and his external expression. Teacher skill will appear in the synthesis of spiritual culture and pedagogical expedient external expressiveness. It is the higher display of teacher professionalism and embraces such components: scientific erudition; general culture; pedagogical thinking; pedagogical ethics; culture of speech; culture of intercommunication; spiritual wealth; culture of professional health; scientific organization of labour; aspiring to self-perfection.

A pedagogical technique is formed purposefully and constantly to develop, as it provides perfection of educational-educator process and self-perfection of every teacher. Than higher is a professional culture of teacher, the more various and more effective is his co-operating with students. It gives an opportunity to the teacher to rise to the mastery tops.

Key words: pedagogical technique, professional skills, pedagogical communication, attention, imagination, expression, motion, gestures, presence, scientific erudition; general culture; pedagogical thinking; pedagogical ethics; culture of speech.